

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DOKTORI ISKOLA

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

TÉZISEK

MÉHES TAMÁS:

MONISTA ÉS DUALISTA FELFOGÁS A MAGÁNJOGBAN,
GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK A PTK-BAN

CÍMŰ DOKTORI ÉRTEKEZÉSÉHEZ

TÉMAVEZETŐ:

PROF. DR. TÖRÖK GÁBOR

DR. FARKAS CSABA, PHD

SZEGED

2012

1

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK (2)

I. FEJEZET
A KUTATÁS TÁRGYA, CÉLJA (3)

II. FEJEZET
AZ ÉRTEKEZÉS SZERKESZTÉSE ÉS SZERKEZETI EGYSÉGEI (7)

III. FEJEZET
AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK (12)

IV. FEJEZET
AZ ÉRTEKEZÉS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI ÉS AZ EREDMÉNYEK
HASZNOSÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI (14)

V. FEJEZET
A FELHASZNÁLT IRODALOM (20)

VI. FEJEZET
A TÉZISEK ANGOL NYELVEN (25)

I. FEJEZET

A KUTATÁS TÁRGYA, CÉLJA

Az új Polgári Törvénykönyv megalkotásának előestéjén (hajnalán) vizsgálat tárgyává kívántam tenni a monista-dualista magánjogi megoldásokat annak érdekében, hogy megállapítást nyerjen, hogy részben a történeti megoldások feltárása, részben a kutatás vizsgálati körébe vont államok, illetve államok feletti jogi megoldások jogösszehasonlítás módszerével történő vizsgálata, részben a globalizáció diktálta helyzetek által megkövetelt kényszermegoldások tanulságai mit üzennek a – gazdasági világválság terhei alatt létezni kénytelen – jogalkotónak akkor, amikor eltökélt szándékként határozta meg a gazdasági társaságokra irányadó szabályozás Polgári Törvénykönyv keretein belül történő elhelyezését.

Már a tézisfüzet legelső soraiban fontosnak tartom ugyanakkor rögzíteni: tisztában vagyok vele, hogy vállalkozásom célját még csak megközelítőleg sem sikerül majd elérnem, hiszen egyrészt olyan témát választottam, ami a magánjogi dogmatikai gondolkodás egyik csomópontja volt, nevezetesen szükségszerű-e a gazdasági élet szempontjából, mintegy megkettőzni a Polgári Törvénykönyvet, avagy a Polgári Törvénykönyv öleljen fel mindent, ami e tekintetben a magánautonómia fogalmi körébe vonható.

Önmagában már e vitában a pusztán állásfoglalás is – ha azt a szerző valóban a legfontosabb aspektusokat körbejárva óhajtja megtenni – szétfeszítené egy értekezés kereteit. Sajnos azonban céljaim „nagyra törőbbek” voltak, így nem pusztán arra vállalkoztam, hogy az előbb jelzett vitában a magam szerény eszközeivel állást foglaljak, hanem ezt egy még szélesebb kontextusba próbáltam elhelyezni: nevezetesen napjaink élő valósága a globalizáció jelensége által meghatározott környezetbe.

Voltaképpen a felszínes szemlélő számára a magánjogi kodifikáció térhódításától elegendőnek látszik a monista-dualista kérdés vizsgálata, mivel mind a magánjog, mind pedig a kereskedelmi jog fejlődése szempontjából mérföldkönek számít a magánjogi kodifikáció megjelenése, amely végül elvezet a gazdasági fejlődés azon pontjára, amelyet piacgazdaságnak hívunk. Én azonban rendkívül fontosnak éreztem a magánjogi kodifikációra tekintet nélkül általánosságban vizsgálni a kereskedelmi jog fejlődését és csak ezt követően a kodifikáció általánossá válását követően vizsgálat tárgyává tenni a monista dualista megoldási kísérleteket.

Nem véletlen, hogy a kereskedelmi jogfejlődés elemzését követően kutatásom egyik központi területévé épp az vált, hogy a magánjog és a kereskedelmi jog kodifikációja szempontjából az egyes nemzetállamok a monista megoldást választották és egyetlen kódexben rendezték a két területet, avagy a dualista megoldás működésében bízva a magánjogi szabályozás mellé kereskedelmi jogi törvényt is alkottak. Épp így vált központi kutatási témává annak vizsgálata is, hogy a monista-dualista megoldás kialakítása tudatos választás eredménye az egyes államok részéről, avagy szimplán a történelmi, gazdasági „kényszer” eredményezte, hogy ideig-óráig (míg a magánjogi vagy a kereskedelmi jogi kódex el nem készült) monista szabályozást működtettek (egészen sajtóságos a magyar kereskedelmi jogfejlődés ebből a szempontból, hiszen magánjogi kódex nélkül születik meg az 1875. évi XXXVII. törvénycikk).

Jól látszik, hogy a monista-dualista felfogások vizsgálata több kérdést vetnek fel, hiszen születhetett magánjogi kódex kereskedelmi szabályozással egybeolvasztva, esetleg anélkül és előfordulhatott az a jogtechnikai megoldás is, hogy kereskedelmi törvény lép hatályba, magánjogi törvény hiányában, és kerülnek alkalmazásra rendelkezései magánjogi kérdések tekintetében. Az nem vitás, hogy a tizennyolcadik századi francia és német kodifikáció adja az alapját a többi nemzeti szabályozás kimunkálásának, illetve hogy ez az a két kodifikációs folyamat, amely megteremtí a piacgazdaság kialakulásának jogszabályi hátterét. Hiszen mire is volt szükség a tizennyolcadik században ahhoz, hogy a piacgazdaság fejlődése megindulhasson? Elsősorban gazdasági értelemben vett egyenlőségre: egyenlő felek között, egyenlő értékű ügyletekre, egyenlő feltételek mentén működő gazdasági szereplőkre. Ehhez pedig arra, hogy a polgári kódexek megszüntessék a föld tekintetében a dominium eminens-t és egyedül a dominium directum-ot, a polgári tulajdont tegyék a tulajdon egyetlen formájává.

Úgy vélem, aligha volna alkalmasabb időpont a magánjog és a gazdasági társaságok monista-dualista felfogásának rendszerszerű tanulmányozására, mint a befektetési válságként induló, pénzügyi válsággá váló, majd gazdasági válsággá terebélyesedő, s félő, hogy különösen Közép-Kelet-Európában szociális válsággá csúcsosodó esztendő.

E kutatási terület kiválasztásában, illetve a kutatásom céljának meghatározásában az motivált, hogy bíztam benne: kutatásom ha csak apró-pici elemeivel is, de rávilágíthat a hazánkban újszerű jogalkotási megoldás kockázataira, s részben más európai államok hasonló dilemmáinak, hasonló megoldásainak elemzésével, részben a történeti fejlődésből levonható következtetésekkel így én is hozzájárulhatok ezen értekezésben rejlő néhány gondolattal a kockázatok csökkentéséhez, illetve ezzel közvetetten a válságkezelő folyamatok – gazdasági jog eszközrendszerével is megvalósuló – támogatásához.

Minderre is tekintettel került a dolgozat első fejezetének középpontjába a kereskedelmi jog (lex mercatoria) és a globalizáció összefüggéseinek vizsgálata.

Az új lex mercatoria létrejöttének, működésének, változásának megértéséhez ismernünk kell azokat a kiváltó okokat, amelyek e nemzetközileg egységes szabályozási terület kialakulása irányába hatottak. Az új lex mercatoria megjelenésének legfontosabb oka a nemzetközi kereskedelmi szokásokban lelhető fel, azokban a nemzetközi kereskedelmi szokásokban, amelyeket az adott gazdasági ágazatban egységesen és ismétlődően követnek a gazdasági szereplők, abban a meggyőződésben, hogy a követett gyakorlat jogi előírásokat takar. A másik ok azon szerződéses gyakorlatnak a spontán nemzetközi elterjedése volt, amelyet az üzleti világ alkalmazott, és amellyel összefüggésben az államok a faktoringtól, a lízingen át a jóteljesítési bankgaranciáig, rengeteg olyan szerződéses modellt vettek át a szerződéses szabadság alapelveire hivatkozással, amely más állam jogfejlesztő tevékenységének eredményeképp alakult ki.

A globalizációban egységes piac működése egységes lex mercatoria létét feltételezi, még pedig olyan kereskedelmi jogét, amely meghaladja az állami jogalkotás államhatárokra belülről készített termékét és ami alkalmas arra, hogy a globalizációban egységesült gazdaság és a jog közötti kapcsolatot biztosítsa. Ahogy a kereskedelmi élet szereplőinek egymás közötti, valamint a kereskedelmi élet szereplői és a fogyasztók közötti kapcsolatok egyre globalizáltabbá váltak úgy kellett az egységes szabályozás elérése érdekében a lex mercatoria alkalmazási területének is szélesednie.

A globális gazdaság, a globális kereskedelem többféle hatást is gyakorol a jogra. Szépen lassan, fokozatosan, de szisztematikusan a jog államiságát tételező dogmát és ezzel a jog nemzeti jellegét kezdi ki. A régi fogalmi rend megváltozik, a globális, határainkon átnyúló gazdasági folyamatok ellenőrzésének részbeni fenntartása (fenntarthatósága) érdekében olyan törvényeket készítenek, amelyek nemzetközi viszonyok rendezésére is alkalmasak, fokozatosan fenntartva a kapcsolatot más államok által alkotott nemzeti jogokkal, illetve szintén az államhatárokon átívelő gazdasági viszonyok rendezett mederben tartása érdekében teret engednek a *lex mercatoriana*-nak. Így több hatás is egyszerre eredményezi azt, hogy a jogalkotó állam államhatárain kívül is érvényesülő nemzetközi jog keletkezik.

Kényelmes a mai kor jogtudósainak, kodifikátorainak, és végső soron jogalkotóinak dolga annak megítélése tekintetében, hogy a magánjog és kereskedelmi jog szabályozottságát a dualista kettősség rezsimje, avagy az egységességet hirdető monista rendszer irányába fejlesszék tovább. Könnyű akkor, amikor nincs a világnak olyan pontja, ahol legalább papír alapon ne adná a biztos hátterét a monista-dualista rendszeren való elmélkedésnek egy aprólékos műgonddal kimunkált, vagy ilyen-olyan megfontolásból más államtól átvett polgári jogi kódex. Hiszen ennek megléte esetén tényleg nyitva a törvényhozás előtt a választás lehetősége: megkeresi, megtalálja a kereskedelmi jogi szabályozás helyét ebben a kódexben (monista megoldás), avagy szokásjogi, hagyományos, jogtörténeti, vagy egyéb indokból a polgári jogi szabályokkal szoros összhangban ugyan, de külön törvényben helyezi el a kereskedelmi jogi szabályhalmazt.

Szóval könnyű manapság erről akár tudományos konferenciákon éjszakába nyúlóan elmélkedni, a kereskedelem megjelenését követően (az ókortól a kodifikáció koráig) azonban, döntően a kereskedelmi szokásokat alapul véve voltak, kénytelenek valami módon a kereskedelmi normaelemeket egységes rendszerré szőni a kereskedelmi tevékenységnek teret engedő, az ehhez a civilizáció megfelelő fokán álló entitások, nem véletlen tehát, hogy a kereskedelmi jog hajnalán igen gyakran egy-egy jeles uralkodó vagy államférfi erőteljes fellépése volt szükséges a jogalkotási folyamat megkezdéséhez. A teljesség igénye nélkül ugyan, de a monista-dualista megoldások megértéséhez azok kifejlődésének áttekintése is szükségeltetik, különös figyelemmel Goldschmidt szavaira, aki szerint „a mai kereskedelmi jog ókori, középkori és modern elemek keverékéből áll” (Goldschmidt L. (1891): *Universalgeschichte des Handelsrechts*, Scientia, Stuttgart).

A gondos történeti kitekintés eredményeképpen a kutatás a tizenkilencedik századi nagy kodifikációk monista-dualista dilemmáira is ráirányítja a figyelmet. Ugyanakkor a sok tekintetben élen járó francia és német kodifikációs eredmények ismertetése előtt szükségesnek láttam rövid kodifikáció-dogmatikai kitérőt tenni, amely mintegy bevezetőként is megállja a helyét a francia és német eredmények ismertetése előtt.

Kiemelkedően indokolttá az teszi a francia normák monista-dualista vizsgálatát, hogy elvitathatatlanul élen járt Franciaország a magánjog és ezzel párhuzamosan a kereskedelmi jog kodifikációjával. Azt is kimondhatjuk, hogy a Code Civil és Code de Commerce a kodifikált társasági jog úttörő kódexei.

A francia kereskedelmi jogfejlődés kiemelkedő kódexe a Code de Commerce egyes esetekben közvetve, máskor közvetlenül hatott a korabeli európai államok szabályozási megoldásainak

fejlődési irányaira, így a német jogalkotására is. Éppen az időbeli közelség okán elengedhetetlenül szükségesnek látszott a német kodifikációt a monista-dualista megoldási lehetőségek szempontjából elemezni.

A német kódexek francia elődjüktől való eltérése voltaképpen a gazdasági környezet eltérőségében, valamint abban volt tetten érhető, hogy az eltérő gazdasági és kereskedelmi rendszer több ponton eltérő jogintézményrendszer kimunkálását teszi szükségessé. Az eltérés azonban nem volt számottevő, ami annak tudható be, hogy mind a francia, mind a német jog a római jogban gyökerezik.

A francia és német jogtörténeti kitekintés után a magyar kereskedelmi jogi szabályozás monista-dualista szempontból történő elemzését nem lehetett máshol kezdeni, mint az 1875. évi XXXVII. törvénycikk, a Kereskedelmi Törvény elemző jellegű bemutatásánál. Azt is pontosan tudtam, hogy hova szeretnék eljutni, illetve, hogy a monista és dualista tábor küzdelmeit követően, az azokból levonható megállapítások fényében mi biztosítja majd az alapot a következtetésem megalkotásának. Az azonban igen komoly dilemmát okozott, hogy hol folytatódjon 1875. után a magyar szabályozás elemzése. Végül a témavezetőkkel történő hosszas mérlegelést követően úgy döntöttem, hogy az 1945. és 1988. közötti események összefoglalását is az értekezés részévé teszem, tekintettel arra például, hogy az első Gt. kimunkálásának körülményei sok tekintetben meghatározóak voltak a fejlődési irány szempontjából. A fentiekre tekintettel a dolgozat kísérletet tesz a kereskedelmi jogfejlődés ívének bemutatására 1875-től napjainkig.

A magyar társasági jogi történeti kitekintést követően a monista-dualista megoldási lehetőségek vizsgálatát nem is folytathattam mással, mint a magyar monista és dualista „szekértábor” érvrendszerének alapos, részletes, átgondolt elemzésével, annak érdekében, hogy minden tekintetben megalapozott következtetésem rávilágíthassanak a közelgő változásokban rejlő kockázatokra...

II. FEJEZET

AZ ÉRTEKEZÉS SZERKESZTÉSE ÉS SZERKEZETI EGYSÉGEI

Több szintű és többszörösen összetett bevezetés-rendszerrel teszek kísérletet arra, hogy egyrészt a kutatási terület egészét bevezetésnek elnevezett gondolatokkal, illetve még mindig a kutatási terület egészét bevezetőnek szánt fejezettel (I. fejezet), továbbá az egyes fejezeteket e témaegységek bevezetését adó bekezdésekkel, valamint a fejezetekben megbúvó önálló területeket testre szabott indító gondolatokkal lássam el, annak érdekében, hogy e megoldással is megtegyek mindent az értekezésben tárgyalt önálló témakörök egységgé kovácsolása érdekében.

Az értekezés célkitűzése alapjaiban meghatározta a lehetséges felépítést, ami miatt a dolgozat eredeti felépítésén az elkészítés során többször is változtatni voltam kénytelen, hiszen a témakör globalizáció jelenségei között való vizsgálata esetében nem elégséges a „puszta” történeti, nemzetközi összehasonlítás, hanem mint egy koncentrikus egymáson belül elhelyezkedő, de egymást látszólag nem érintő körök mentén kellett megalapoznom végső mondanivalómat, amit röviden úgy fogalmazhatnék meg, hogy az úgynevezett fejlett világ mai helyzetében, figyelemmel a tényleges gazdasági igényekre is, csakis olyan jogi megoldások jöhetnek szóba, amelyek egyrészt gyorsan képesek reagálni a pillanatnyi kihívásokra, de mindezt úgy teszik meg, hogy alapvető dogmatikai rendszerüket lényegében megőrzik.

Ez a szerkesztési megoldás, amely nem lineáris vonalon halad, nem a dolgozat központi fejezeteiben törekszik elhelyezni a legfőbb mondanivalót, hanem olyan egymásban elhelyezett köröket alkalmaz a kutatás egyes tárgyainak és eredményeinek közvetítésére, ahol mind e körök peremén, mind azok belsejében a tárgyalt kétféle magánjogi megoldás (monista-dualista) tekintetében igen lényeges elméleti, gyakorlati, történeti tartalmakat közvetít, rendkívül megnehezíti a tézisek hangsúlyozását, hiszen e szerkesztési megoldásnak épp abban rejlik a lényege, hogy a legnagyobb körtől a legkisebb körig, valamennyi körnek ugyan ott van a „tömegközéppontja” a monista és a dualista megoldás más-más aspektusban való vizsgálatában.

Az I. Fejezet

A domináns kör, vagyis a lex mercatoria kialakulása és jelentése címet viselő első fejezetben elhelyezett gondolatok és összefüggések megértését nagyban segítheti annak megállapítása, hogy maga a lex mercatoria kifejezésben a lex csak formai értelemben jelent törvényt, hiszen nem áll mögötte állami kényszer, lényegében olyan (amint egyébként a jó törvény is) hogy az érintettek azért tartják be, mert nekik is megéri. A külfölddel való, a ködös távoli múltba vesző üzleti, kereskedelmi kapcsolatok alapvető jellemzője éppen az, hogy igazából egyik állam joghatósága alá sem tartoztak, hanem e szabályrendszer kialakulását a célszerűség vezette a kölcsönös üzleti haszon mellett.

Éppen ezért lett ez a domináns kör, mert formális jog nélkül is létezett és létezik, még akkor is, ha az adott szereplők egyszerre, vagy egymás után több ország pillanatnyi jogi előírásait is

betartották, vagy legalábbis azt állították, hogy betartják. Természetesen a felszínre törésének időpontja egybeesik a kapitalizmus gazdasági eszméinek és gyakorlatának térhódításával, de ez a tény nem feledtetheti el azt, hogy a jelenség maga lényegében egyidős a cserekereskedelem kialakulásának azon pontjával, amikor az egyes résztvevők más-más főhatalom alatt álltak, s ezek alatt nem csupán az állami főhatalmat értem.

Szemben a dolgozat egészét jellemző koncentrikus körök szerinti szerkesztéssel az egyes fejezetekben kiemelt figyelmet fordítottam arra, hogy a fenti körök szerinti szerkesztés mellett a fejezetek speciális logikai ívet leírva, önálló kerek egészként, speciálisan az adott fejezetre jellemző szervező elv (vagy elvek) mentén is megszerkesztett legyen. Az első fejezet ennek megfelelően részben történeti szempontból, részben a jogösszehasonlítás módszerének szempontjából is szerkesztett, azaz rövid elméleti bevezetőt követően – bár az alcímben általánosan fogalmazva az ipari forradalom előtt és utáni kereskedelmi jogi viszonyokról kíván szólni, de – elengedhetetlenül párhuzamot von a római jogi, a kánonjogi szabályozás – latin nyelvben is gyökerező – egysége és a lex mercatoria, mint a szabályozott terület azonosságában rejlő egysége között.

A kereskedelmi jog történeti fejlődésével kapcsolatos tudományos kutatások abban egyetértenek, hogy a nyugati jogfejlődés három iránya „bábáskodott” a lex mercatoria „megszületésénél”, határozta meg eme speciális jogág fejlődésének lehetőségeit. Ezek pedig a római jogi, a német jogi és az angolszász modell, illetve ha egészen pontosan akarunk fogalmazni – ami jogtörténeti vonatkozásban mindig dilemmákkal terhelt – azt kell mondanunk, hogy a római-francia, római-germán és a common law. Ami pedig egyedi és igazán kereskedelmi jog specifikus, az az a folyamatos változás, amelyet napjainkig, illetve napjainkban is megél a lex mercatoria, s amelyben egyre jelentősebb – egészen újszerű – jogfejlesztő szerepet vállalnak napjainkban a Távol-Keleti gazdasági hatalmak is, így e három modell vizsgálata kellet, hogy adja a lex mercatoria, mint az egyetemes jog modernkori újjászületése, avagy a kereskedelmi jog a monista-dualista megoldásokon túl című kérdéskör vizsgálatának alapját.

Nyilvánvaló, hogy a kutatót a maga teljességében érdekli az új lex mercatoria összes jellemzője és igazán érdekessé az teheti a kutatást, ha következtetései rajzolódhatnak ki e jogterület jövőjére vonatkozóan, ezért az új lex mercatoria további jellemzői és jövője című alfejezetben a lex mercatoria jövőjének fókuszba helyezésére tettem kísérletet. Kétségtelen, hogy valamely jogintézmény jövőjével kapcsolatos következtetések adják egy kutatás legérdekesebb pontját, ezért e témakört a lehető legnagyobb műgonddal a Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítéséért (a továbbiakban: UNIDROIT, Intézet) tevékenységét alapul véve végeztem el.

A II. fejezet

Dogmatikai alapvetés, avagy a kereskedelmi jog szerepe a magánjog rendszerében cím alá szerkesztett második fejezetben a legbelül elhelyezkedő körünk felé haladva második lépcsőfokunk mindenképpen a dogmatika kell, hogy legyen, hiszen ezen alap hiányában legfeljebb csak széteső normahalmazt alkothatunk, minden belső logika és kohézió nélkül. Szűkre szabott keretek között kereskedelmi jogi elemzés, kereskedelmi jogi gondolkodás, kereskedelmi jogi értekezés, csak igen kevésbé képzelhető el. Megpróbálkozhatunk vele

ugyan, de a jogfejlődési irányok feltérképezhetetlenek maradnak előttünk akkor, amikor túlzottan szűkre szabva vizsgálatunknak tárgyát kizárólag a kereskedelmi társaságokra, a kereskedelmi ügyletekre fókuszálunk. Még akkor is, ha kellő alaposággal, gondos előkészítéssel mindent elkövetünk azért, hogy a jogi atmoszféra ily módon kihatott szeletét a legteljesebb részletességgel tárjuk fel.

Éppen ezért a második fejezet másodiktól hatodik alfejezeteiben a kereskedelmi jog kialakulását, kereskedelmi jog jogrendszerben elfoglalt helyét, a kereskedelemhez és az államhoz való viszonyát, valamint fejlődéstörténetét egyaránt vizsgálat tárgyává tettem.

Ha a kereskedelmi jogot a jogrendszeren belül szemléljük, akkor megállapítást nyer, hogy a kereskedelmi jog a jognak az az ága, amely az élet szükségleteinek megérzése által és az igazság és a méltányosság alapján megteremti a kereskedelmi életviszonyok rendszerét. Ha pedig a kialakulását, illetve a lényegét tekintjük, akkor nem más, „mint a gazdasági törvények világos felismerése, amelyekhez a gazdálkodók akarata igazodik és amelyeknek megfelelően bizonyos konvenciók alakulnak ki, amelyek lassanként a szokás vagy a törvény alakját öltve fel, pozitív, tételes joggá sűrűsödnek” (Goldschmidt L. (1891): *Universalgeschichte des Handelsrechts*, Scientia, Stuttgart).

Kereskedelmi jogi történeti kitekintésben rövid, lényegre törő, de mégis méltó keretbe kívánom elhelyezni e jogterület fejlődését az őskori árucseré viszonyoktól a kereskedelmi jogi kodifikáció koráig. Azért addig, mert az azt „követő események” a monista-dualista szabályozási megoldások szempontjából mérföldkőnek számítanak és külön fejezetben indokolt elemzés tárgyává tenni azokat.

A III. Fejezet

A koncentrikus körökről vallott felfogás alapján a történeti kitekintés után logikailag az egyes nagy kódexek összehasonlító elemzése kell, hogy következzen. Meggyőződésem azonban, hogy a még oly alapos ismertetés sem érhetné el teljes mértékben célját anélkül, hogy – mintegy bevezetéképpen – önmagában a polgári és kereskedelmi jogi kodifikációkról elméleti szempontból ne fejteném ki véleményemet, ezért a harmadik fejezet dogmatikai bevezetőjeként rövid kodifikáció-történeti kitekintést kellett tennem.

A kodifikáció ugyanis – a közkeletű vélekedéssel ellentétben – nem csupán jog, sőt meg merem kockáztatni azt az állítást, hogy a legkevésbé fontos benne éppen a jog. A kodifikáció – mint végeredményében a parlamenti többség akaratának jogi formába való öntése – a cél kitűzésével kezdődik, ezt követi a hogyan valósítható meg kérdésre adandó felelet, majd azt kell vizsgálni, hogy a megtalált megvalósítási mód mennyiben és hogyan befolyásolja a már létező normákat (illetve, ha véletlenül lenne koncepció, akkor ez hogyan illeszkedik, milyen építő kőként a megvalósítandó koncepcióba) továbbá, ha már mindezt hatalmi, politikai eszközökkel eldöntöttem, akkor következik a jog, pontosabban a jogtechnika, amelynek eredményeképpen a normaszöveg megszületik.

A kereskedelmi és a polgári jogi (egyéb) társaságok tekintetében a francia jog érzékelhetően az első kodifikációs kísérletektől különbséget tett a társaságok jogi személyisége között. A

Code Civilben a polgári jogi társaságot szerződésként határozta meg, mégpedig olyan szerződésként, amelyben legalább két személy, nyereség megszerzése céljából, kötelmi jelleggel megállapodik valamilyen dolog egyesítésében.

Az 1807-es francia kereskedelmi törvénnyel, a Code de Commerce-el új fejlődési szakasz kezdődött Franciaországban. A korabeli francia kodifikáció csúcán két korszakalkotó kódex állt, a Code Civile és a Code de Commerce. Amennyiben e két grandiózus normát kívánjuk a dualista-monista szabályozási vizsgálatunk tárgyává tenni, annyit már előljáróban rögzítenünk kell, hogy míg a Code de Commerce egy egészen speciális társadalmi réteg, egészen speciális tevékenységét (kereskedelem) kívánta (írott) jogi szabályozás alá vonni, miközben ugyanakkor – szintén a korabeli körülményekre tekintettel – nem tartalmazott rendelkezést a bankokról, a tőzsdéről a korlátolt felelősségű társaságokról és az ipari tulajdonról, addig a Code Civil a magánjogi jogintézmények legszélesebb szabályozásával kísérletezve jól ötvözve a tradicionális és a modern személetet.

Ha a kodifikáció korának első évtizedeit szemléljük, akkor azt a megállapítást tehetjük, hogy a francia magánjog (és ennek keretei között a francia kereskedelmi jogi megoldások) befogadása a német birodalom szinte egész területén megtörtént. A befogadás részben kényszer hatására történt meg (igaz ez a Napóleon uralta területekre), részben pedig (a „napóleoni határokon kívül”) önkéntesen fogadták be az új jogot és a napóleoni háborúkat követően sem tértek vissza a régi jogra.

A nagy kódexekből napjaink kereskedelmi jog értő közönsége számára levonható következtetések értékének növelése céljából rövid kitekintést tettem néhány európai ország szabályozási technikájára, azon országokat véve górcső alá, ahol közvetlen, vagy közvetett módon tetten érhetők a francia és német kodifikáció hatásai.

A IV. Fejezet

A „Magyar szabályozás fejlődése részletekbe menően” című negyedik fejezetben „végre” a magyar szabályozás került terítékre. A munka előre haladtával koncentrikus köreim egyre kisebbé váltak, így a dologozat „derekán” eljutottam az „igazán hazai vizekre” és a magyar jogi kodifikáció egyik csúcsteljesítményének az 1875. évi XXXVII. törvénycikk, a Kereskedelmi Törvény (a továbbiakban: Kereskedelmi Törvény, kódex, törvény, törvénycikk, 1875. évi XXXVII. tc.) bemutatásának kiemelt figyelmet szenteltem.

Kiemelkedő jelentősége van, hogy az egyes történelmi korszakok gazdasági, társadalmi, illetve politikai környezetbe ágyazva lássuk és láttassuk a társaságokat és majd csak ezután, a körülmények ismeretében fogjunk bele a dualista-monista szabályozás változásából történő következtetések levonásába, ezért nem elégedhettem meg a Kereskedelmi Törvény leíró jellegű bemutatásával, szükséges volt a kor jogtudósainak meglátásai fényében vizsgálni a minden tekintetben modern szabályozást.

Az V. Fejezet

A negyedik fejezet legelején teljes körről beszéltem ugyan a KT bemutatása kapcsán, de dogmatikai szempontból és jogtörténetileg tulajdonképpen fél kör, hiszen a KT mint látni fogjuk, lényegében egészen 1988-ig hatályban van, ha nem is engedik alkalmazni és a magyar társasági jog fejlődése jog-logikailag egységes egészet kellene, hogy képezzen. Hogy mégsem ezt tettem, annak oka egyrészt a KT előtt való tisztelgés, másrészt viszont az a tény, hogy a fordulat évével egy egészen más szisztéma kerül kialakításra, amely mind gyökereiben, mind jogalkotási technikájában mást hoz, hogy ez mennyiben volt új és jó, azt átértékeltem. Ezek után „a társasági jog virtustánca hazánkban 1945-től napjainkig – a bűvő patak jelenség” cím alá szerkesztett ötödik fejezetben az „értekezés lezárásának napjáig” kívánom vezetni az elemzés fonálát.

A VI. fejezet

Koncentrikus köreim legbelső területéhez, vagyis inkább pontjához jutottam el a hatodik (Csatát vesztett a dualista felfogás, vagy a háborút is elvesztette című) fejezetben. E ponton, ahogy azt a címben is jeleztem akár győzelmi harsonák megfuvására is sor kerülhetne monista oldalon, viszont ahogy az ördög a részletekben bújik meg, úgy a kódexalkotás próbája is a gyakorlat.

E befejező fejezet elején illik megmagyarázni azokat az aránytalanságokat, amelyek a dolgozatot olvasó előtt talán azonnal kitűnnek. Kétségtelen, hogy a munka harmadik, negyedik és ötödik fejezetében dominál a leíró jelleg és számos olyan társasági jogintézmény kerül első sorban szervezeti oldalról bemutatásra, amelyek látszólag nem kötődnek a monista-dualista vitában történő állásfoglaláshoz. Álláspontom szerint ugyanakkor ez a „nem kötődés” valójában csak látszólagos, és igen is szükségesnek ítélem a következtetések megalkotásához a dolgozatban tárgyalt témakörök kifejtését.

Kétségtelen, hogy fordulóponthoz érkezett 2012-re a magyar magánjog és társasági jog kapcsolata, hiszen az 1875. évi XXXVII. törvénycikk óta még névleg sincs egységes kereskedelmi jogi szabályozás, a hivatalos (és bizonyos szempontból névleges) monista megoldáshoz történő makacs ragaszkodás ellenére is igencsak komoly fantázia szükséges ahhoz, hogy a jelenlegi helyzetet tisztán monistának értékeljük.

III. FEJEZET

AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK

Ami vizsgálati módszereimet illeti az egyszerre történeti, nemzetközi, illetve a tételes jogi rendelkezéseket felhasználó technika, amelynek eredményeképpen – és ezt tudatosan vállalom – a történeti fejtegetések nem a múlt kövületeiként jelennek meg, hanem mint olyan figyelembe vehető tények, amelyek révén időutazás nélkül is azok mai valóságtartalmát tudjuk megragadni.

A monista-dualista megoldások vizsgálata, illetve a monista-dualista felfogások ütköztetése során viszont úgy vélem nem elegendő az elméleti, általános síkon való áttekintés, hanem szükségképpen arra is ki kellett térni, hogy a kereskedelmi jogon belül, gyakorlati szempontból többé-kevésbé önállóul társasági jog milyen szervezeti formákat alakított ki, hiszen meggyőződésem, hogy a mélyebb vizsgálat ki fogja mutatni, hogy ezen formák tényleges, gyakorlati funkcionálása nem lehetséges polgári jogi kódexen belül.

A kereskedelmi jog a „kereskedelmi élet”, a „kereskedelmi rendszer” részeként biztosítja azon szabályozási alapokat, amelyek a kereskedelmi terület, mint gazdasági, szociális, etikai és politikai viszonyrendszer működéséhez szükségesek. Nem kerülhető tehát meg annak vizsgálata, hogy a szabályozott életviszony mely gazdasági körülmények között, milyen szociális környezetben, az etikai elvárásoknak mi módon megfeleltethetően és különösen milyen politikai alkufolyamatok eredményeképpen született és formálódott.

Ahhoz pedig, hogy a kereskedelmi jogot ilyen összetett viszonyrendszer kontextusában vizsgálhassuk szükséges egyet kiválasztanunk abban elmélyednünk és a többivel kapcsolatos szakmai álláspontunkat ezen központi területtel ütköztetve kiérlelnünk. Esetünkben a tárgyalt jogterület gazdasági alapszerkezetének és jelentőségének a kidomborítása indokolt első sorban, de nem szabad, hogy figyelmen kívül hagyjuk e jogintézmények milyen komplex hatást képesek gyakorolni, illetve azt, hogy milyen bonyolult hatásmechanizmusok mentén formálódik a vizsgálat középpontjába helyezett terület.

De ez csak az érem egyik oldala, a másik – és vizsgálatom szempontjából a központi – oldala - amit az anyag beosztásánál és tárgyalásánál szem előtt kell tartanom – azon körülmény folyamatos figyelemmel kísérése, hogy a kereskedelmi jogi szabályozás folyamatos változása során a magánjoggal (kiemelten annak kötelmi jogi részével) milyen szoros összefüggésben áll, mi módon változik azzal együtt, mi módon távolodik el esetenként a változás e két területen, mi módon haladja meg a kereskedelmi jog változása alkalmanként a magánjog lassan változó tempóját, vagy esetleg mi módon hívja életre a magánjogi változás a kereskedelmi terület változásának ritmusváltását.

Mert kereskedelmi és magánjogi terület közötti szoros összefüggés aligha kérdőjelezhető meg. Kuncz Ödön szerint „ennek az összefüggésnek igen egyszerű a magyarázata. A kereskedelmi jog lényegileg forgalmi jog; alapja a magánjog, amellyel legtöbbször együtt halad, és ha némelykor el is távolodik tőle, ez a két jogmatéria között nem lényegbeli, hanem csak fokozatbeli különbséget létesít. Ilyenformán teljesen érthető és helyeselhető az az álláspont, amely a kereskedelmi- és magánjog együttes tárgyalását tartja a legmegfelelőbbnek”.

Ugyanakkor még egy PhD értekezés kereteit is szétfeszítené a magánjog egésze mellett a kereskedelmi jog teljességének feldolgozása, így pusztán e két terület dualista együttélésére, illetve monista egybeolvadásának kérdéskörére kell koncentrálnom a figyelmet. A minduntalan jelentkező teljességre törekvési igényt így abba az irányba célszerű szorítani, hogy a kereskedelmi jog és a magánjog közötti összefüggések következményei a lehető legnagyobb mértékben megvilágítsák a monista, illetve dualista megoldás indokait.

Nincsen tehát könnyű és talán nincsen jó megoldás sem arra, hogy a kereskedelmi- és a magánjog viszonyrendszerét a maga teljességében elemezzük, a monizmus-dualizmus kérdéskörre azonban csak akkor kaphatunk válasz-töredékeket, ha a két jogterület közötti összefüggések következményeit szigorú munkamódszerrel vesszük górcső alá. Azokat a jogintézményeket, amelyek a kereskedelmi jogban kiemelkedő jelentőséggel bírnak, úgymint a társaságok létrejötte, működése, megszűnése, a társaságok – belső és külső – szerződése, a képviselő, a kereskedelmi jogi beágyazottság mellett a magánjogi szabályrendszer prizmáján keresztül is szükséges megvilágítani, míg az egyéb magánjogi intézmények esetén csak azok kereskedelmi jogra gyakorolt hatása helyezhető a figyelem középpontjába.

Ez az aránytalanság veszélyét hordozhatja magában, különösen, hogy első sorban azoknak a kérdéseknek a gondosabb kidolgozására kell törekedni, amelyek gazdasági szempontból a legfontosabbnak ítélték, és amelyekben a kereskedelmi jog tudományának specifikus problémái a leginkább tetten érhetőek. Különösen igaz ez a dualista szabályozási időszakokra, amikor természetes igényként jelentkezik folyamatosan, hogy ne csak a viszonyrendszerre koncentráljon a szerző, hanem arra is, hogy a szabályozás tud-e és ha igen mi módon egységes szabályrendszerként működni annak ellenére, hogy nem egy kódexben található az azt alkotó jogintézmények.

Nem mehetünk el ugyanakkor azon tény mellett sem, hogy a rohanó gazdasági élet szükségletei messze túlnőttek a magánjogi és kereskedelmi jogi törvények kínálta megoldásokon – legyen szó akár monista, akár dualista szabályozási megoldásról – és az épp hatályban lévő jogszabályok kereteit – különös tekintettel a globálissá dagadó világgazdasági folyamatok fokozatos és egyre intenzívebbé váló térnyerésére – folyamatosan feszegetik, egyre nagyobb nyomás alatt tartva a jogalkotót. Erre is figyelemmel minden egyes jogintézmény vizsgálatánál súlyt kell helyezni a de lege ferenda szempontokra és minden egyes rész kérdés vizsgálatánál a hatályoshoz képest modern magán- és kereskedelmi jogi megoldás szemszögéből érdemes vizsgálni a folyamatokat, eljutva így az új polgári törvénykönyv kínálta lehetőségekhez.

IV. FEJEZET

AZ ÉRTEKEZÉS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI ÉS AZ EREDMÉNYEK HASZNOSÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

Törekedtem minden egyes fejezet, minden egyes címe alatt megfogalmazni azokat a gondolatokat, amelyek egy értekezés valódi értelmét adják: azokat a következtetéseket, azokat az összegzéseket, azokat a jövőbe mutató megállapításokat, amelyek tudományos szintre, esetleg tudományos rangra emelik a kutatás eredményeképpen egységbe szerkesztett írásművet. Ezzel párhuzamosan igyekeztem mindent megtenni annak érdekében, hogy az értekezés tudományos eredményei, hasznosítható megállapításai komplex keret egészét alkotva segítsék a téma iránt érdeklődőket, illetve, hogy azok az oktatás területén is hasznosíthatóak legyenek munkám során.

A *lex mercatoria* uralkodása az ipari forradalom előtt és után cím alatt megállapítást nyert: jól jellemzi a római jog, a kánonjog és a középkori *lex mercatoria* egymáshoz való viszonyát, hogy míg azt gondolhatnánk, hogy annak évszázados hagyományaira tekintettel, a római jog primátusa érvényesülhetett, ezzel szemben a keresztény egyház erős befolyására tekintettel a kánonjog elsőbbsége megkérdőjelezhetetlen volt, sőt amennyiben az ügyletet kötő felek egyike is kereskedő volt, úgy a *lex mercatoriát* kellett esetükben alkalmazni a tovább élő római jogi szabállyal szemben (feltéve, hogy nem ütközött a hívők közösségének egyetemes jogába, a kánonjogba).

A kodifikáció kora mind a magánjog, mind pedig a kereskedelmi jog fejlődése szempontjából mérföldkönek számít, amely elvezet a gazdasági fejlődés azon pontjára, amelyet piacgazdaságnak hívunk, azaz ebben az értelemben a *lex mercatoria*, akár az egyetemes jog modernkori újjászületéseként is értelmezhető.

A kereskedelmi jog a „kereskedelmi élet”, a „kereskedelmi rendszer” részeként biztosítja azon szabályozási alapokat, amelyek a kereskedelmi terület, mint gazdasági, szociális, etikai és politikai viszonyrendszer működéséhez szükségesek. Nem kerülhető tehát meg annak vizsgálata, hogy a szabályozott életviszony mely gazdasági körülmények között, milyen szociális környezetben, az etikai elvárásoknak mi módon megfeleltethetően és különösen milyen politikai alkufolyamatok eredményeképpen született és formálódott.

A magánjog megmaradt nemzeti szabályozási körben, míg a kereskedelmi jog egyre-egyre nemzetközivé formálódott; itt érdemes megjegyeznünk, hogy napjaink globalizáció-determinált kereskedelmi rendszere aligha képzelhető el egymáshoz idomulni képtelen szabályozási megoldásokkal. Kuncz Ödön zseniális fordulattal élve állapítja meg: „a magánjog ragaszkodik a tradíciókhoz, a kereskedelmi jog ellenben a haladás zászlóvivője, az alkalmazkodás művésze” (Kuncz Ödön (1922): *A magyar kereskedelmi- és váltójog vázlata, A kereskedő vállalata és a kereskedelmi társaságok*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest). (Ez utóbbi megállapítás bármely elkötelezett monistát gondolkodóba ejthet, hiszen első ránézésre nem könnyű elképzelni olyan szabályozási megoldást, amely egyetlen kódexen belül alkalmas arra, hogy egyszerre legyen „tradicionista” és a haladás zászlóvivője.

Ebből is látszik, hogy milyen fantasztikusan izgalmas a monizmus-dualizmus témakörének vizsgálata, különösen, ha figyelembe vesszük azt, hogy a magánjog és a kereskedelmi jog közötti kapcsolat teljesen relatív, hiszen a magánjog egy jókora részletekig kimunkált része korábban kereskedelmi jog körében érlelődött azzá ami, azaz állandó tendencia a kereskedelmi jog kipróbált szabályainak átvétele a magánjogba, amit a szakirodalom a magánjog kommercializálódásának szokott nevezni.

Amennyiben tehát a kereskedelem folyamatos és szoros kapcsolódási pontokat létesít a nemzetek között, úgy a kereskedelmi jognak is törekednie kell az azonos elvek, szabályok meghonosítására, hiszen az eltérő nemzetek, eltérő elveken nyugvó, eltérő szabályrendszerei igen jelentős akadályai lehetnének az intenzív kereskedelmi összeköttetések működtetésének.

Ezek alapján érthető, hogy miért és mi módon hat a nemzetek közötti kereskedelem az egyenlősítés irányába, miért és mi módon éri el azt a globális működés egy bizonyos fokán, hogy alapvető kereskedelmi, jogi, kereskedelmi jogi intézmények továbbá nem utolsó sorban a kereskedelmi élet intézményei, azonos alapokon építkezve azonos, vagy igen hasonló működést eredményezzenek a világ akár két legtávolabbi pontja közötti ügyletben.

A kereskedelmi élet nemzetközi jellegével vetekszik jelentőség tekintetében a kereskedelmi élet alkalmazkodó képessége. A gazdasági élet az a terület, amely állandóan változik, folyamatos mozgásban, átalakulásban, fejlődésben van, s ezzel párhuzamosan a kereskedelem az a terület, ami e változások, átalakulások következményeit (a legnyersebben és) a leggyorsabban levonni képes, hiszen ha valahol, hát a kereskedelemben részt vevők naponta érezhetik a gazdasági élet változásának nehézségét és azt a kényszerűséget, amely őket egyre az újabb és újabb nehézségek leküzdése céljából újabb és újabb megoldások alkalmazásának irányába lendíti (Kuncz Ödön (1922): A magyar kereskedelmi- és váltójog vázlat, A kereskedő vállalata és a kereskedelmi társaságok, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest).

Az újonnan felbukkanó újabb és újabb életviszonyok, újabb és újabb jogintézmények megszületéséhez bábáskodnak, hiszen a gyors változásra tekintettel a kereskedelmi jogi szabályozás sem tétlenkedhet, „mert különben az élet átgázol a jogon”, fogalmaz Kuncz Ödön, s ezzel akarva-akaratlan a korábban maga által meghatározott magánjog-kereskedelmi jog egységét hasítja ketté és áldoz a dualizmus oltárán, mert eszerint a lassan mozgó, csak lassúbb reagálásra alkalmas magánjog mellett mégiscsak szükséges a „gyorsreagálású hadtestként a helyszínre vezényelhető” kereskedelmi jog (Kuncz Ödön (1922): A magyar kereskedelmi- és váltójog vázlat, A kereskedő vállalata és a kereskedelmi társaságok, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest).

Felmerül a kérdés tehát: egyetlen magánjogi kodifikáció sem lehet abszolút monista, akkor sem, ha megtalálja alapelvi rendelkezés, a részletesen kibontott normák és jogintézmények helyes egyensúlyát? Voltaképpen minden tekintetben és teljesen monista nyilván nem, mivel nem nélkülözheti a partikuláris törvénykezést (egy példával megvilágítva a partikuláris törvények szükségességének lényegét: kétség nem férhet ahhoz, hogy a jogszavatosságra és kellékszavatosságra irányadó törvényi szabályozás helye a magánjogi kódexben van, ugyanakkor a rendelkezések nem vállalhatják fel valamennyi fogyasztóvédelmi kérdés részletkebe menő szabályozását, e joganyag változó jellegére tekintettel). Ebből persze az is következik, hogy elkerülhetetlen és folyamatosan fennálló a feszültség a teljességre törekvő

magánjogi kódex és a partikuláris törvényhozás között; miközben kódex kénytelen a kikristályosodott jogviszonyok szabályozására koncentrálni, aközben a partikuláris törvények folyamatosan „engedhetnek” az újonnan megjelenő társadalmi igényeknek.

Kísérlet persze tehető arra, hogy a partikuláris törvények száma csökkenjen, kiküszöbölésük azonban aligha érné el a társadalmilag kívánatos célt. Azt ugyanis előre rögzíteni kell, hogy a magánjogi kódex jellegéből – és a szabályozott jogterület kiemelt jelentőségéből – adódóan időtálló kell, hogy legyen. A jogalkotó megteheti mind több, korábban partikuláris törvényben szabályozott területet emel be a magánjogi kódexbe, és az ez irányú szabályozás kiüríthet egy-egy aktuális partikuláris törvényhozási területet, de ezzel a túlszabályozással „képlékeny, időérzékeny” válhat maga a magánjogi kódex, amellyel szemben az időtállóság alapvető követelmény. Ezzel párhuzamosan épp a partikuláris törvényhozásban rejlő előny, az adaptációs készség, a szabályozási szükséglethez alkalmazkodó képesség veszik el. Ahhoz kétség sem férhet, hogy az egyszerűbb szabályozási területet felölelő törvények módosítása könnyebb, mind a komplex egészként működő nagy magánjogi törvényeké.

Érdemes természetesen megemlíteni a túlszabályozás ellentettjeként azt a szabályozási csapdahelyzetet is, amikor a túlságosan általános, generálklauzulák halmazaként összetákolta magánjogi kódex, joghézagok tömegét kínálva idézi elő a „partikuláris törvényhozás túlbujánzását”, amely így alapjaiban ássa alá a magánjogi kódextől joggal elvárt állandóságot és kiszámíthatóságot.

Ami pedig Magyarország jelenét illeti, kijelenthetjük, hogy 2012 nyarára a monista dualista vita végleg eldőlni látszik, mégpedig oly módon, hogy a tervek szerint már jelen kézirat lezárása után 2012 őszén elfogadásra kerülő új Polgári Törvénykönyv III. Könyve fogja tartalmazni a teljesnek vélt társasági jogi joganyagot.

A magánjog új kódexének viszont állandónak kell lennie annak érdekében, hogy a gyorsan változó jogszabályi környezetben támpontot, kiindulópontot, egy biztos pontot jelentsen a jogalkalmazás minden szintjén és kellően rugalmasnak, befogadónak, modernnek kell lennie annak érdekében, hogy az állandóság fent megfogalmazott igényeinek megfelelhessen.

Figyelemmel kell lenni továbbá arra is, hogy bár létezik még a közjog és magánjog klasszikus elhatárolása, a határok azonban több ponton egyre jobban elmosódnak, illetve folyamatos a hatás kölcsönhatás a közjog és a magánjog között, amelynek eredménye a magánjogi szabályok közjogba szűrődésén túl a közjogiak magánjogi területen történő megjelenése is, amelynek legjobb példája talán napjaink gazdasági magánjoga, illetve ennek szerves részeként kereskedelmi magánjoga.

A globalizáció a gazdasági viszonyok tekintetében mind inkább a „több szerződés kevesebb törvény” elvet juttatta érvényre, így ezt annak megítélésénél, hogy az új magánjogi kódex milyen mértékben legyen törvényi jog, milyen mértékben hagyjon teret a szokásjognak, illetve a bírói jognak igenis figyelembe kell venni. Mára bebizonyosodott, hogy ahogy a kereskedelmi jog sem lehet egyetlen állam joga, a polgári jog is univerzálissá vált.

Ahogy a nemzetközi kereskedelem globális gazdasági viszonyok esetén egységes (és nemzetközi) lex mercatoria meglétét, fejlesztését feltételezi, úgy a „nemzeti” magánjog-

fejlesztésnek is figyelemmel kell lennie a nemzetközi magánjogi, gazdasági és azon belül kereskedelmi viszonyok szülte elvárásokra.

Szűkebb értelemben ez Magyarországon az Európai Unió jogegységesítéseként érhető tetten, de célszerű már most a kereskedelmi jog fejlődésének nemzetközi vívmányai alapján a nemzetközi magánjog-fejlesztési tendenciákra is figyelemmel lennünk. Erre mondja rendkívül találóan Nochta Tibor az állandóan változó polgári jog és az új Polgári Törvénykönyv című írásában, hogy „a magánjogi szabályozásnak, a rendes és választottbírói joggyakorlatnak a nemzetközi kereskedelmi-üzleti élet realitásain kell alapulnia” (Nochta Tibor, Az állandóan változó polgári jog és az új Polgári Törvénykönyv, in: Ünnepi tanulmányok Tamás Lajos tiszteletére, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2011, 151-162. o.).

A Csátát vesztett a dualista felfogás, vagy a háborút is elvesztette? című fejezet elején A fordulat éve 2012. cím foglalt helyet, amelynek lényege, hogy: már a 2009. évi CXX. törvény kimunkálásakor határozott elképzelésként merült fel annak lehetősége, hogy a gazdasági társasági joganyag egy az egyben kerüljön elhelyezésre a Polgári Törvénykönyvben, ugyanakkor főképp azon jogtechnikai megfontolásból, amely szerint igen komoly nehézséget jelentene a Gt. nagy terjedelmű szabályozását a Polgári Törvénykönyvben elhelyezni, továbbá arra figyelemmel, hogy a Gt. jelentős számú közjogi és közjogi jellegű kapcsolódási pontjának Ptk.-s szabályozása egészen speciális megoldással volna csak kezelhető, a jogalkotó a külön gazdasági társasági törvény mellett döntött.

Török Gábor értelmezése szerint „az új Ptk. (2009. évi CXX. törvény) hatályba lépésének elhúzódása azonban nem csak időbeli „csúszást” jelentett, hanem a monista és dualista álláspontot képviselő szerzők között kompromisszum kötött, melynek eredményeképpen az új Ptk.-ban a jogi személyekről külön könyv fog szólni és e könyvben kerülnek elhelyezésre a gazdasági társaságok anyagi jogi szabályai is. Ez a megállapodás egyben azt a régi elméleti vitát is eldöntötte, amely a közkereseti, illetve a betéti társaságok jogi személyiségéről, vagy annak hiányáról szólt, melynek eredményeképpen mindkét társasági forma az új Ptk. hatályba lépésével egyidejűleg jogi személyiséget kap” (Török Gábor, A magyar társasági jog alapjai, Budapest, 2010, HVG-ORAC Kft. 19.).

A monista és dualista megoldások, elméletek vizsgálata során egyre inkább az a meggyőződés alakul ki, hogy e két szabályozási szemléletet csak akkor lehet megérteni, ha ismerjük azt a fejlődési utat, amelyen egyik vagy másik állam elért az egyik vagy másik szabályozási megoldás alkalmazásához. A monizmus és dualizmus értékelése esetén elkerülhetetlen, hogy a kutató elérkezzen arra a határterületre, ahol a tudomány egy része beigazoltnak látja a kereskedelmi jog magánjogba illeszkedésének szükségességét, míg mások épp az ellenkezőjét vallják. A jogtudomány iskolák között abban mindenesetre egyetértés látszik, hogy a társasági jog a polgári jog része, annak egy viszonylagos önállósággal rendelkező részterülete, azaz az elhatárolás közöttük „nem lényegbeli, hanem fokozatbeli”.

A kereskedelmi terület rendkívül gyorsan változó jellege, ezzel a változással lépést tartani alkalmas és a szükséges időközönként (hat-tíz évente) rendre megújulni képes társasági jogi szabályozást várt el eddig hazánkban a jogalkotótól. Ez volt az egyik indok, amely az elmúlt huszonnégy évben „könnyebben kodifikálható” és „könnyebben módosítható” joganyagként a polgári kódexen kívül látta ideálisnak a társasági szabályozást, ugyanakkor a jogtudomány

mindig is a magánjog rendszerén belül helyezte el a kereskedelmi, társasági jogot, de ezidáig külön, önálló jogszabályként kapcsolódva a magánjogi szabályozás rendszeréhez.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a jogrendszerek egy jelentős részében az a szisztéma szilárdult meg, amelyben a kereskedelmi jellegű jogviszonyokra egy önálló, külön jogág alakult, a kereskedelmi jog, ami azt jelenti, hogy erre a területre nem kizárólag a polgári jog szabályai az irányadóak.

A dualista rendszer tehát a polgári jog testéhez ezer szállal kapcsolódó, de mégis csak attól elkülönült kereskedelmi jogi szabályanyagot feltételez. A jogtörténeti fejezetekben feldolgozott kontinentális típusú államok közül a magánjogtól elkülönült kereskedelmi jogi szabályozás jellemzi Németországot és Franciaországot. Ismét megállapíthatjuk, hogy nem csak a jogfejlődés áttekintése szempontjából volt hálás feladat ezen államok elemzése, hiszen kiváló példaként szolgálnak a dualista felfogás két alfajának megismeréséhez. A Franciaországban meghonosodott objektív (francia) modell lényege, hogy a kereskedelmi jogra bízva valamennyi kereskedelmi ügylet szabályozását, azaz a kereskedelmi ügyleteket nem a polgári jog, hanem a kereskedelmi jog szabályozza. Ezzel szemben a Németországban tért hódított „szubjektív modell” alapja az, hogy azt az ügyletet minősítik a kereskedelmi jog hatálya alá tartozónak, amely kereskedők között jön létre; jelentős teret hagyva a kereskedelmi jogfejlesztő szokásjognak.

Ami pedig a fent többször hivatkozott változási képességet illeti – az indoklás szerint – az szintén a külön gazdasági társasági törvény mellett szól, hiszen e területnek a globális kereskedelem kialakulása óta létérdeke, hogy követni tudja a változásokat, az informatika fejlődését, és a belső szervezeti modernizációs irányvonalakat. A társasági jogi versenyképesség tehát elengedhetetlen, míg a magánjog hagyományosan stabil szerkezetű, addig a társasági jogot gyors alkalmazkodási képesség kell, hogy jellemezze, ennek hiányában a nehézkes változtathatósága a mai versengő világban könnyen lemaradást eredményezhet (jogi, gazdasági, társadalmi értelemben egyaránt).

Jelentős erőket és komoly érveket vonultatott tehát fel mindkét szekértábor, továbbá mindkettő mindvégig elismerte a polgári jog egységét. Emellett mindkét fél elismeri a társasági jogi terület sajátosságait és ezzel összefüggésben részbeni elkülönülését a polgári jogon belül, mindezek ellenére a monisták mégis megvalósíthatónak tartják a beillesztést.

A monista és dualista kutatások eredményei közös felhasználhatóságának kulcsa pedig egyértelműen a mindkét terület által mindvégig hangsúlyozott elméleti egység lehet: hiába alakultak ki évtizedes hagyományai a különállásnak, hiába fejlődött külön úton a két törvény, mindig fennállt az elméleti egység közöttük és ezt egyik tábor képviselői sem vitatták, sőt gyakran világították meg a magyar társasági jog fejlődésének specialitásaként.

Kérdésként fogalmazódik meg a fentiek alapján, hogy nem arról van inkább szó, hogy a társasági jogi szabályozás igen is megkövetel egyfajta rugalmasságot és bizonyos szempontból képtelen működni egy túlságosan mereven szabályozott környezetben? (E dolgozat keretei között is többször bizonyítást nyert, hogy kevés olyan jogterület van, amely vizsgálatunk tárgyához hasonló jelentékeny módon kívánja meg a folyamatos alakítást, a mai változó, piacorientált, globalizált világban.) Vajon a gazdasági társaságokra irányadó joganyag Polgári Törvénykönyvbe történő elhelyezése biztosítja e jogterület által megkívánt

flexibilitást, ahogyan azt a monista kodifikáció követői a holland mintából levezetik? (Illetve vajon a flexibilitási igény holland minta szerint kielégítésének lehetőségére utalással nem épp a monisták ismerik el e joganyag azon sajátosságait, amelyek vagy így vagy úgy, de megkövetelnék a különállást?)

A monisták által többször hivatkozott Martin Wolf szerint a „francia különállás” alapjául is a kiirthatatlan megszokás szolgál, nem pedig az ésszerűség. Ezzel kapcsolatban azonban felmerülhet bennünk a kérdés, hogy nem ez az a „szokás” volt az alapja a jogrendszerek létrejöttének és a kereskedelmi jog megszületésének is? Vajon nem „megszokás” adja a jogfolytonosságot, a jog alkalmazhatóságát? Nem a „kiirthatatlan megszokás” alapján funkcionál a jog élő jogként? Ha pedig e megszokás tényleg „kiirthatatlan”, akkor pedig az a kérdés, hogy ennyi idő után, ennyi szabályozási megoldás után lehetséges (ha lehetséges egyáltalán) egy mesterséges mozdulattal a kiirthatatlan szokásból ettől eltérő és működő megoldást alkotni?

Ezen felül arra tekintettel, hogy a hatályos Polgári Törvénykönyvünk tartalmazza a gazdasági társaságokra irányadó törvény rendelkezéseinek alapvetéseit érdekes végiggondolni Vékás professzor azon javaslatát, hogy nem a közép-kelet-európai mintát kell Magyarországnak követnie, hanem a nyugati államokét, úgy mint Hollandia, Svájc, Franciaország, Németország és Ausztria szabályozási megoldásait, miközben az ajánlott minták döntő többsége a hatályos magyar szabályozáshoz hasonlóan nem oldotta fel a gyakorlatban a különállást, csupán az általános rendelkezések kerültek át esetükben a polgári jogi kódexbe.

E fejezet elején utaltunk arra, hogy a szervezeti kérdések viszonylag részletesebb vizsgálata látszólag nem indokolt vitánkban való állásfoglalásra. A magunk részéről azonban éppen azért éreztük szükségességét az említett területek részletesebb bemutatásának, mert ezzel látjuk a praktikum oldaláról alátámasztani azt a véleményünket, hogy ezek a normák végképp nem valók a polgári kódexbe, egyrészt mert a Ptk. nehezen viseli el azt, hogy egy az ő szempontjából részterületen a részletekbe menő túlszabályozás legyen. Másrészt a szervezeti megoldásoknak rugalmasan kell az élet változásait igazolni, így borítékolható a gyakori módosítás.

A módosítást persze elméletileg meg lehetne úszni azzal, hogy a Ptk. diszpozitív jellege miatt bármikor a gyakorlat eltérhet ajánlott normáitól, viszont úgy véljük, nem tesz jót egy kódex tekintélyének, ha nem használta „élettelen” normák halmazával találkozunk benne. Arról nem is beszélve, hogy a diszpozitív szabály is iránytűként szolgál a gazdasági élet szereplői számára is, azt pedig nem kell különösebben bizonyítani, hogy a „rozsdamarta” iránytű legfeljebb a múzeumban jelenthet értéket.

Végezetül, ha a kérdést első koncentrikus körünk szintjén szemléljük, akkor világos, hogy olyan szabályozási alapra lenne szükség, amely ugyan képes igazodni a változó igényekhez és a szó jó értelmében azokat „kiszolgálni”, viszont rendelkezik egy olyan koherens, erős belső maggal, amelyek az első körből érkező negatív hatásokat kivédik és ezáltal megvédik mind a polgári jog, mind pedig a társasági (kereskedelmi) jog alapértékeit.

Összességében tehát garantálják a magánjog egységes elvi alapjainak a fennmaradását...

A FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alpa G. (2002): Az automatizált szerződés, olasz ford., Laterza, Padova
- Arisztotelész (1984): Politika, Gondolat Kiadó, Budapest
- Baudouin-Bugnet P. – Gravanstein V. (1959): Das Recht der französischen Aktiengesellschaftsrecht, A. Metzner, Frankfurt am Main
- Baums T. (1982): Entwurf eines allgemeinen Handelsgesetzbuches für Deutschland (1848/49), Verlagsgesellschaft Recht und Wirtschaft, Virginia
- Beck U. (1999): Che cos'è la globalizzazione, olasz ford., Carocci, Róma
- Berecz Csaba (1992): Társasági jog az Európai Közösségben, Trezor Kiadó, Budapest
- Besenyi Lajos-Fabó Tibor- Fazekas Judit-Harsányi Gyöngyi-Kisfaludi András-Miskolczi
- Bodnár Péter-Ujváriné dr. Antal Edit (2002): A gazdasági társaságokról szóló törvény magyarázata, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest
- Böckli P. (1996): Schweizer Aktienrecht, Schultess Verlag, Zürich
- Breitenborn A. (1994): Randgruppen im Allgemeinen Landrecht für die Preussischen Staaten von 1794, Duncker & Humblot GmbH, Berlin
- Carota L. (2002): Della cartolarizzazione dei crediti, Il Mulino, Padova
- Coing H. (1986): Handbuch der Quellen und Literatur der neuen europäischen Privatrechtsgeschichte, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München
- Commons G. B. (1981): I fondamenti giuridici del capitalismo, olasz ford., Il Mulino, Bologna
- Diczházi Bertalan (1998): A külföldi tőke szerepe a privatizációban, MSZH Nyomda, Budapest
- Dobb M. (1971): Problemi di storia del capitalismo, olasz ford., Riuniti, Róma
- Elsenbroich M. (1959): Die Kommanditgesellschaft auf Aktien, Gabler, Wiesbaden,
- Fazekas Judit-Harsányi Gyöngyi-Miskolczi Bodnár Péter-Ujváriné Antal Edit (2005): Magyar társasági jog, UNIO Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest
- Ferrarese M. R. (2000): Le istituzioni della globalizzazione, il Mulino, Bologna

Ferrarese M. R. (2002): *Il diritto al presente. Globalizzazione e tempo delle istituzioni*, il Mulino, Bologna

Fischer Judit-Gadó Gábor-Gál Judit-Győri Enikő-Komáromi Gábor-Makai Katalin-Sándor Tamás-Sárközy Tamás-Tamáné Nagy Erzsébet-Vezekényi Ursula-Wellmann György (2009): *Társasági törvény, cégtörvény 2006-2009. Harmadik hatályosított kiadás*, HVG-ORAC, Budapest

Franzoni M. (1993): *Vecchi e nuovi diritti nella società che cambia*, Il Mulino, Bologna

Friedrich von Hahn (1863): *Commentar zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*, Druck und Verlag von Friedrich Vieweg und Sohn, Stuttgart

Frigani A. (2004): *L'arbitrato commerciale internazionale*, Cedam, Padova

Galgano F. (2006): *Globalizáció a jog tükrében*, olasz ford., Fordította: Metzinger Péter, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest

Goldmann B. (1964): *Frontières du droit et la lex mercatoria*, Archives de Philosophie du Droit, Paris

Goldschmidt L. (1891): *Universalgeschichte des Handelsrechts*, Scientia, Stuttgart

Gravenstein V. (1894): *Französisches Gesellschaftsrecht*, Metzner, Frankfurt am Main

Habermas J. (1998): *La costellazione post nazionale. Mercato globale, nazioni e democrazia*, olasz ford., Feltrinelli, Milánó

Hachner Péter (1996): *Az abszolút monarchiáról mai szemmel. Az állam én vagyok!* Rubiconline

Häfelin U. – Haller W. (1993): *Schweizerisches Bundesstaatsrecht*, Meier-Hayoz, Zürich

Hämmerle H. – Wunsch H. (1990): *Handelsrecht I.*, Orac, Wien

Hattenhauer H. (1970): *Allgemeines Landrecht für Preussischen Staaten von 1794*, C. Müller, Hamburg

Hattenhauer H. (1980): *Die geistesgeschichtlichen Grundlagen des deutschen Rechts*, C. Müller, Hamburg

Hergenhahn T. (1894): *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien*, ZHR, Hamburg

Hermann C. (1958): *Die geistigen Grundlagen der Allgemeinen Landrechts der preussischen Staaten von 1794*, Westdeutscher Verlag, Köln

Hoffman B. von (Hrsg.) (1975): *Das spanische Aktienrecht*. Frankfurt a. M.

Huber E. (1886-1893): *System und Geschichte des schweizerischen Privatrechts I–IV.*, Helbing & Lichtenhahn, Basel

- Huvelin P. (1904): L'histoire du droit commercial, Cerf, Paris
- Kastner W. – Doralt P. – Nowotny C. (1990): Grundriß des österreichischen Gesellschaftsrechts, Manz, Wien
- Kecskés László (2007): Polgári jog, Dialóg Campus Kiadó, Budapest
- Kellenbenz H. (1964): Der deutsche Aussenhandel gegen Ausgang des 18. Jahrhundert, F. Lütge, Stuttgart
- Kenyeres – Lovászy – Péterfalvi - Török (1998): Civilisztika, UNIO Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft., Budapest
- Kisfaludi András (2007): Társasági jog, Complex Kiadó, Budapest
- Koberg P. (1992): Die Entstehung des GmbH in Deutschland und Frankreich, O. Schmidt, Köln
- Kovács István (2003): Atipikus és „öszvér” társaságok a német társasági jogban, Cég és Jog, 2003/10. sz., V. évf., október, NAPI Gazdaság Kiadó Kft., Budapest
- Kuncz Ödön (1922): A magyar kereskedelmi- és váltójog vázlata, A kereskedő vállalata és a kereskedelmi társaságok, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest
- Legras- Herm H. (1935): Grundriss der schweizerischen Rechtsgeschichte Zürich
- Lehmann K. (1981): Lehrbuch des Handelsrechts; Vorträge zur Geschichte des Privatrechts in Europa, Berlin
- Löber B. – Peuser W. (1991): Aktuelles spanisches Handels- und Wirtschaftsrecht, Birgit Ranacher, Frankfurt a. M.–Köln–Berlin–Bonn–München
- Marella F. (2003): La nuova lex mercatoria, Principi UNIDROIT e usi nei contratti del commercio internazionale, Cedam, Padova
- Meier-Hayoz A. – Forstmoser P. (1993): Grundriss des schweizerischen Gesellschaftsrecht, Stampfli, Bern
- Miskolczi Bodnár Péter (2004): Európai társasági jog, KJK- KERSZÖV, Budapest
- Mittermaier F. (1864): Die neueste französische Gesetzgebung, ZHR, Hamburg
- Mittermaier F. (1868): Englische Handelsgesetzgebung, ZHR, Hamburg
- Montesquieu (1748): A törvények szelleméről, Esprit des lois. Livre XX. Chap.
- Müller A. H. - Baxa J. (1922): Die Elemente der Staatskunst, Jena : G. Fischer, Wien-Leipzig

Nagy Ferenc (1909): A magyar kereskedelmi jog kézikönyve, különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Bt, Budapest

Nagyné Szegvári Katalin (1999): Jog és gazdaság, HVG-Orac Kiadó, Budapest

Nochta Tibor (2007): Társasági jog, Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs

Nochta Tibor (2011): Az állandóan változó polgári jog és az új Polgári Törvénykönyv, in: Ünnepi tanulmányok Tamás Lajos tiszteletére, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs

Nótári Tamás: A társasági jog kodifikációja az európai országokban

Rácz Lajos (2011): A német-osztrák jogterület klasszikus magánjogi kodifikációi, Martin Opitz Kiadó, Budapest

Raisch P. (1962): Die Abgrenzung des Handelsrechts vom bürgerlichen Recht als Kodifikationsproblem im 19. Jahrhundert, Recht und Wirtschaft, Enke

Rehme P. (1913): Geschichte des Handelsrechts, in: Ehrenberg Handbuch des Handelsrechts, Band, Leipzig

Renaud A. (1881): Das Recht der Commanditgesellschaften, Tauchnitz, Leipzig

Sándor István (2005): A társasági jog története Nyugat-Európában, KJK KERSZÖV, Budapest

Santuari A. (1993): The Joint Stock Company in Nineteenth Century England and France: „King v Dodd” and the „Code de Commerce”, Frank Cass, London

Sárközy Tamás (2000): A magyar társasági jog Európában hivatkozva Sándor István: Eltérések és hasonlóságok a társasági jog területén Nyugat-Európában, Gazdaság és jog, 2000/9-10

Sárközy Tamás (2001): A magyar társasági jog Európában HVG-ORAC Kiadó, Budapest

Sárközy Tamás (2006): A magyar gazdasági jog jövőképeről, fejlesztési stratégiájáról. Állam- és Jogtudomány, XLVII. évf. 2. sz., 238-239. o.

Sárközy Tamás (2006): Húsz éves a gazdasági társaságok törvényi szabályozása, HVG-ORAC Kiadó, Budapest

Sárközy Tamás (2007): A gazdasági társaságok nagy kézikönyve, COMPLEX Kiadó, Budapest

Sárközy Tamás (2007): A szocializmus, a rendszerváltás és az újkapitalizmus gazdasági civiljoga 1945-2005., HVG-ORAC, Budapest

- Sárközy Tamás (2007): Magyar gazdasági jog, Gazdasági státuszjog. I. kötet, Aula Kiadó, Budapest
- Schubert W. (1986): Entwurf eines Handelsgesetzbuches für das Königreich Württemberg mit Motiven, Keip, Stuttgart
- Sethe R. (1996): Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang, Verlag Dr. Otto Schmidt KG, Köln
- Sirey (1856): Lois annotées ou lois, décrets, ordonnances, 4e Serie, Société anonyme du Recueil Sirey, Paris
- Soros György (1996): A pénz alkímiája, Európa Kiadó, Budapest
- Sthal F. J. (1863): Die gegenwärtigen Parteien in Staat und Kirche, Neunundzwanzig akademische Vorlesungen, Berlin
- Szalay László (2001): Gazdasági jog, Rejtjel Kiadó, Budapest
- Szalma József (2002): A polgári jog kodifikációjának általános módszerei és a magyar Ptk. rekodifikációja (ELTE AJK), Magyar Könyvklub Kiadó És Kereskedelmi Rt. Budapest
- Tarello G. (1972): Sistemazione e ideologia nelle Loix civiles di Jean Domat, in Materiali per una storia della cultura giuridica, Il Mulino, Bologna
- Török Gábor (2010): A magyar társasági jog alapjai, HVG-ORAC Kft., Budapest
- Török Gábor (2011): Néhány megjegyzés a globalizáció – mint folyamat – háttéréről, in: Ünnepi tanulmányok Tamás Lajos tiszteletére, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 249-256. o.
- Vékás Lajos (2008): Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, Complex Kiadó, Budapest
- Viandier A. (1983): La société en commandite entre son passé et son avenir, Librairies techniques, Paris
- Wade R. (1998): La globalizzazione e i suoi limiti', il Mulino, Bologna
- Zachariä von Lingenthal (1827): Handbuch des Frenzösichen Civilrechts, bey J. C. B. Mohr., Heidelberg

UNIVERSITY OF SZEGED
FACULTY OF LAW AND POLITICAL SCIENCES
GRADUATE SCHOOL (PHD)

DOCTORAL (Ph.D) DISSERTATION

THESES

TO THE DISSERTATION OF
MÉHES TAMÁS:

MONIST AND DUALIST CONCEPTION IN CIVIL LAW,
BUSINESS ASSOCIATIONS IN THE CIVIL CODE

SUPERVISOR:
PROF. DR. TÖRÖK GÁBOR
DR. FARKAS CSABA, PHD.

SZEGED

2012

On the eve (at the dawn) of the constitution of the Civil Code, my intention was to make an investigation about the monist-dualist civil law solutions in order to be able to make a conclusion about the message of the exploration of the historical solutions, the examination of the states within the scope of the study as well as the examination of legal solutions of these states with comparative law and the message of the lessons learned from the forced solutions for situations dictated by the globalization to the legislative body – who are compelled to exist under the burdens of the global recession- at the time when they had a grim determination to fix the normative regulation of business associations within the Civil Code.

However, in my opinion it is important to mention already in the very first lines of the thesis, that I am fully aware of the fact that the goal of my investigation will definitely not even be close to achieved, partly because of the topic I have chosen was a node of the dogmatic thinking of the civil law, namely whether it is necessary to duplicate the Civil Code from the economy point of view, or the Civil Code should include everything in the conceptual definition of private autonomy from this aspect.

Even providing one`s point of view would exceed the limits of this dissertation, especially if the author really had the intention to do it by taking the most important aspects into consideration. Unfortunately my aims were more `ambitious`, therefore I did not only try to provide my humble point of view in a small way but I tried to put it into a wider context, namely into the atmosphere determined by the reality of our days and the phenomenon of the globalization.

For a superficial observer, from the conquest of the civil law codification, the examination of the monist-dualist issue seem to be enough, since the appearance of the civil law codification, which finally results in a kind of economic development which is called market economy, is a milestone from the improvement of both the civil law and the commercial law`s the point of view. However, I found it really important to examine the improvement of the commercial law in general, irrespective of the civil law codification and then to examine the attempts for the monist-dualist civil solutions only after the codification has become general.

In my opinion this is the best time for the systematic examination of the monist-dualist conception; the time which started as the years of the recession of investments, which first turned to be a financial recession and then an economic recession and there is also a danger that they would peak as the years of social recession in Middle-East Europe.

My motivation for choosing this specific research area and the goal of my research was that I hoped that with the help of my research, even if only at a small extent, the risks of the new legislative solution in our country can be highlighted; and partly with the analysis of the similar dilemmas and similar solutions of other European countries, partly with the consequences which can be made from the historical progress, with some thoughts in this dissertation I can contribute to the reduction of the risks and thus indirectly to the crisis support process also implemented with the tools of economic law.

Considering all the above mentioned, the correlation of the commercial law (*lex mercatoria*) and the globalization have become the focus of the first chapter of this dissertation.

In order to understand the establishment, operation and change of the new *lex mercatoria*, we need to know the reasons which the internationally consistent regulatory area was affected by. The main reason of the appearance of the new *lex mercatoria* derives from international commercial habits, from international commercial habits which are consistently and repeatedly followed by economic participants in the specific economic sectors, believing that the practice followed is based on legal requirements. The other reason was the spontaneous spreading of the international contractual practices which were applied by the business world and in connection with which plenty of contractual models such as factoring, leasing and bank guarantee for good performance were taken over by the states, with reference to the principle of freedom, which developed as a result of law improvement activities.

It is easy for the legal experts, jurists and codifiers of our days to decide whether the regulation of civil and commercial law should be improved towards the regime of the dualistic dichotomy or towards the direction of the monist system propagating uniformity. It is easy when there is no place in the world without at least either a paper based Civil Code which is either meticulously crafted or taken over for some reason or another from a different

state showing the evidence of the reflection about the monist-dualist system. If this really exists, the legislature have the possibility to choose: either search and find the place of trade law legislation in this codex (monist solution) or because of common law, traditional history of law or any other reasons, although in strict accordance with the rules of the civil law, implement the set of trade law legislation in a separate law.

As the result of the careful historical look, the study draws the attention to the monist-dualist dilemmas of the great codification of the nineteenth century as well. However, before the introduction of the French and German codification results, which are the leading ones in many ways, I found it important to make a short codification-dogmatic detour, which can function as a kind of introduction before the presentation of the French and German results.

After having a look at the French and German history of law, the analysis of the Hungarian trade legislation law regulation from a monist-dualist perspective could not be started elsewhere but at the act XXXVII of 1875 on the analytical presentation of the Commercial Code. I was fully aware of my goal and also the idea what will serve as the basis of the foundation of my implications after the contest of the monist and dualist side and the conclusions drawn from them. However, it was a serious dilemma where to continue the analysis of the Hungarian regulation after 1857. Finally, after a lengthy consideration with the supervisors, I made a decision that the summary of the events between 1945 and 1988 will be part of the dissertation, considering for example, that the elaboration conditions of the first business association were determining in terms of the direction of development in many ways. Considering the above mentioned, the dissertation attempts to describe the developments of commercial law from 1857 to our present days.

After the outlook on the history of the Hungarian company law I could not continue the examination of the monist-dualist options with anything else but the thorough, detailed and thoughtful analysis of the arguments of the Hungarian monist and dualist „lager” so that my fully founded firm conclusions can reflect the risks lying in the upcoming changes.

In connection with the construction of the thesis it must be pointed out that with the multi-level and multi-layered introduction method I am making an attempt to provide the entire

field of research with so called introductory thoughts, also to provide the entire field of research with an introductory chapter (Chapter I.), and provide each chapter on this subject with introductory paragraphs, and to provide the independent parts hidden in the chapters with customized triggering thoughts in order to do everything with this to integrate the independent topics discussed in this dissertation.

The possible structure is fundamentally determined by the goal of the dissertation and because of this the original structure of the dissertation had to be changed several times during the writing process, since investigating this topic in the context of the phenomena of the globalization a „simple” historical and national comparison is not enough, I rather had to express my final message along with concentric circles placed within each other visibly not touching upon; I would briefly formulate that in the current situation of the so called developed world, taking into consideration the actual financial needs as well, only legal solutions can be considered which can quickly react to sudden challenges but their fundamental dogmatic system is essentially preserved at the same time.

With this nonlinear structural solution - where the main message is not expanded in the centre chapters of the dissertation but circles placed within each other are applied to present each subject and each result of the investigation, where both at the edges of these circles both inside of them from the point of view of the two kinds of civil law solutions discussed (monist-dualist) very important theoretic, practical and historical contents are conveyed - the emphasis of the theses are rather difficult, since the idea of this structure is „the centre of gravity” of all circles from the largest to the smallest circle are the same, in the study of the monist and dualist solution from different aspects.

As far as my study method is concerned, it is a method which is historical and international at the same time using substantive legal provisions and as a result of this - I am ready to admit this – the historical analyses do not appear as the fossils of the past, but more like facts which can be considered, and with the help of them their reality can be grasped without time travel.

The study of the monist-dualist solutions, and in the course of clashing the monist-dualist theories, in my opinion the review at a theoretical, general level is not enough but it was

necessary to mention what organizational forms have been established within the commercial law by the company law becoming more or less independent from practical point of view, since I strongly believe that a more profound investigation will show that the real, practical functioning of these forms are not possible within civil law codices.

However, the elaboration of the entire commercial law besides the entire civil law would exceed even the borders of a PhD dissertation; therefore, I had to merely focus my attention on the dualist co-existence and the monist fusion issues of these two areas. The need for perfection therefore should be focused on highlighting the reasons of the monist and dualist options at the greatest possible extent by the consequences of the relationship between the commercial and the civil law.

However, the fact cannot be ignored either that the needs of the fast-paced economic life have far exceeded the solutions offered by the civil and the commercial law - whether monistic or dualistic regulatory solution – and pushing the envelope of the currently existing framework of legislation- especially the gradual and more and more intense headway of the world business processes expanding to global size –increasing the pressure on the legislature. Considering the above mentioned, at the examination of each legal institutions, emphasis must be put on the *de lege ferenda* aspects and at the examination of each part of the issues, the processes should be examined from the aspect of civil and commercial law solutions which are modern compared to the current ones accessing in this way the solutions offered by the new Civil Code.